

Հրանտ Մաթևոսյան

Մենք ենք, մեր սարերը

10

10

Եվ տեսնելով կնոջը, որ աղբյուրից գալիս էր կժի ծանրությունից դանդաղաքայլ
ու թեր պոկում էր փթանոց դույլը, իսկ երեխան նստել

Էր ճանապարհի փոշու մեջ ու ոտքերով գետինը ծեծում էր՝ մորից պահանջելով
իրեն էլ շալակել, և նկատելով այգում խնձորենու մեկ տարեկան պատվաստը
կրծող ուլին, Ջավենը մտածեց, որ ինքը երեխայի բաներ է անում, թեթև կնոջ
բաներ է անում, պատասխանատվություն չի զգում ոչ ընտանիքի նկատմամբ, ոչ
էլ պատվի: Վատ բան է ստացվելու, մտածեց Ջավենը: Եվ Պավլենին ասաց.

– Երեխայություն չանես, Պավլե, քեզ կարգին կպահես:

– Դու ի՞նչ ասիր:

– Չգիտեմ: Քեզ լուրջ կպահես:

– Ոչ մոտն եմ գնալու, ոչ էլ լուրջ պահեմ,– ծանր ասաց Պավլեն:

– Հենց դրա համար եմ ասում, գնա ու քեզ կարգին պահիր:

Վատ բան դուրս կգա, մտածեց Ջավենը: Իշխանի բերանբացության
պատճառով: Ոչ, անարդար է, իմ պատճառով: Գողություն չէր, որ Իշխանը

պահեր,– ուրեմն Արշոյի պատճառով: Դու Արշոյի՛ց մի կպիր, ասաց Չավենը, պարզ է, Արշոն մագութ է, ինչի էլ քեսս՝ կկպչի: Բայց այս անգամ հենց ճիշտ տեղին է կպել: Ախար ինչպե՞ս է ճիշտ տեղին կպել, գայրացավ Չավենը: Արշոն այստեղ ինչացո՞ւ է, քննիչն այստեղ ինչացո՞ւ է. դու ես՝ քո աշխատանքը, քո սարերը, քո Ռևագը, քո ոչխարը, քո Գետամեջը:

Քի՞չ է պատահել մեր երամակը Գետամեջը գողացել է:

Դես երամակ, դեն երամակ՝ չկա: Հինգ օր, վեց օր, մի շաբաթ՝ չկա: Մի օր էլ մի տեղից զանգահարում են՝ բայց լա՛վ ձիեր ունեք հա...

Հնձիչն այնպես են քաշում, այնպես են քաշում, որ դուք էլ կգարմանաք, կասեք «սրանք մե՞ր ձիերն են. չէ, կասեք, սրանք մե՛ր ձիերը չեն». ու, շրիկ, հեռախոսն անջատվում է: Գրասենյակում շվարում են. հետո ամենաարագամիտը զանգահարում է միջգյուղային հանգույց. «Ալո, քիչ առաջ ո՞ր գյուղն էր Անտառամեջի հետ խոսում:– Պետական գաղտնիք է:– Ալո, Անիկ, խնդրում ենք, ձիերը շատ են պետք:– Մի՛ խանգարեք, պետական աշխատող են:– Անիկ...– Լավ, մի գույգ գուլպա եք խոստանում՝ ասում են:– Ախար, Անիկ, իմ կնոջ համար ես գուլպա առած չկամ...» – Հեռախոսն անջատվում է: Ամենաարագամիտը կատաղած զանգահարում է ասելու, որ ոչ թե գուլպա կառնի, այլ հենց հիմա կգնա ու կհանի նրա հագի գուլպաներն էլ ու...– Դո՛ւք գիտեք,– ասում է Անիկն ու անջատում: Տո՛ւ, տո՛ւ, տո՛ւ, տո՛ւ...

Ջանգահարում է նախագահը.– Անիկ, ես եմ: Մի բան եմ հարցնում, Անիկ...– Գուլպա,– ասում է Անիկը:– Լա՛վ, գուլպա:– Այդ մի գույգը,–

ասում է Անիկը,– տեղեկացնելու համար: Մի գույգ էլ սկեսուրիս. այդ էլ նրա համար, որ վիրավորեցիք:– Լավ,– ասում է նախագահը,– մի գույգ քեզ, մի գույգ սկեսուրիդ՝ մի ուրիշ բան էլ հետը, պառավ է, թող հագնի: Իսկ մորից, տատից, սկեսուրի սկեսուրից չունե՞ս՝ մի-մի գույգ էլ նրանց...– Էլ ո՛վ պիտի լիներ, Գետամեջն էր,– ասում է Անիկը:– Գուլպան չմոռանաս, թե չէ մի անգամ էլ կպատահի: Ոչ թե մեկ, այլ շատ անգամ է պատահում: Իսկ որ մարդ գողանան՝ այդ պատահեց մեկ անգամ:

Պավլեն կորավ: Յոթ օր էր չկար: Դրա հինգ օրը կորած չէին համարում, որովհետև Անտառամեջ գյուղը չի սահմանափակվում երկու

հարյուր ծածկով: Եթե արև-տաքություն է՝ ծիծաղ, լաց, կարգադրություն, շխկոց-թխկոց, հղիի ալարկոտ ժպիտ, կաթսայի գոլորշի, սապնափրփուր, պաշ, համբույր, բամբասանք, կտրված մատի արյուն, ցավի կնճիռ ու վիրակապ, մի խոսքով՝ գյուղություն հանդերում ավելի շատ կա, քան բուն Անտառամեջ գյուղում, ուր աքաղաղի ծուղրուղուն է մեղրորեն ալարելով կաթում գյուղի վրա և չորանում են չրերը: Իսկ չրի ու աքաղաղի տեր պառավը գրուցում է յոթ ամսական թոռան հետ.– Մամեն ծիծին տարել է հա՞նդ, բալի ջան, մնացել ես առանց ծիծիկի՞, բալի ջան...

Պավլեն կորավ, և հինգ օր նրան կորած չէին համարում, որովհետև իսկական Անտառամեջը հանդերում է, որովհետև անտառամեջցին ձգտում է հանդերը դարձնել այնպես ավարտուն, ինչպես տան մեջ լույս լամպը, սեղանը սփռոցով և թեյամանը: Որտեղ աշխատանք կա՝ մարդն այնտեղ է, տանն աշխատանք չկա, տանը հանգստանում են. իսկ ամառները չեն հանգստանում:

Չինգ օր կորած չէին համարում: Վեցերորդ օրը, հանգստից հետո, հնձվորների խմբապետն ասաց.– Վե՛ր կաց, Պավլեն:

Չավենը ծորի մեջ կանգնեց.– Ե՞րբ է գալու աշխարհի կոնունիգնը, որ ոչինչ չանենք ու քնենք, հը՞, Պավլեն:

– Է՛յ, ախպոր տղա, վեր կաց,– Իշխանը փափախը շարտեց իր կարծիքով ուղի՛ղ Պավլենի ցցված քամակին: Բայց պարզվեց, որ այդ ցցված քամակը Իշխանի սեփական իշի փալանն էր:

– Այնքան է քնել՝ անզգայացել, իշի փալան է դարձել:– Դա Չա-վենն էր: Հետո նա կռահեց ու սուլեց.– Էսօր Պավլենին չեմ տեսել: Երեկ էլ չեմ տեսել: Պահո՛... հինգ օր է՝ չկա: Ես էլ ասում եմ ինչո՛ւ է հնձածներս քիչ: Պավլեն չկա. ա՛յ թե ինչու է քիչ:

Հարցրին ղեկավարությանը. ոչ ոք նրան տեղ չէր ուղարկել:

– Չէ, պանիր ծախելու չի գնացել,– ասաց կինը:

Ձորից, խոտհարքներից, ձեն տվին ուրթ՝ տատին.– Է՛, Անուշ տատի, Անուշ տատի, Անուշ տատի՛... Պավլեին ասա գա, ասա մածուն բերի, գա՛...

Իսկ Անուշ նանն ուրթից ձեն տվեց.– Պավլեին ուղարկեք գա մածուն ուտի՛, ասեք գա մածուն ուտի՛, մածուն ուտի՛...

– Ուղաաա՛րկում ենք, ուղաաա՛րկում ե՛նք,– պատասխանեցին հնձվորներն Անուշ տատին և իրար ասացին.– Ո՞ւր կլինի:

Ավագ հորեղբայրն ասաց.– Ես շուտ եմ տեսել որ չկա, բայց էդ անտեր օրերն իրար չեմ գումարել:

– Տղերք, հիշո՞ւմ եք, Տիգրանը մի ամիս կորած էր, հետո մեռած գտանք, ցախավելը ձեռքին: Ցախավելը կապելիս էր մեռել...

– Հիմար-հիմար մի՛ խոսիր:

Բայց որովհետև անհետացումը խորհրդավոր էր, մտածեցին խորհրդավոր պատճառների վրա: Իշխանը կոկորդը երկար մաքրում էր, այնքան որ բոլորը նրան նայեցին: Եվ վախեցած ու կասկածելով, բայց չգսպելով ուղեղի տենդային անհեթեթ աշխատանքը, նա ասաց.

– Աստված չանի, որ այդպես լինի... Ես խոսքի օրինակ եմ ասում...

Բայց վայ թե նրա քեռին լուսնոտ էր...

– Հետո՞...

– Գիշերները քնած ման էր գալիս:

«Ժառանգական է», մտածեցին բոլորը միանգամից: Թռել է, ասում էին, նրա քեռին, օդո՛վ, վերևո՛վ, ծմակների ու ձորերի գլխի՛ց, լուսնի շողերի մե՛ջ, սավերը տանելով ծմակների վրայով, ննջող փարախների վրայով, շները կաղկանձել են այդ գիշեր, սավերից փշաքաղվել: Հովիվը հրաժարվեց հոտից ու քոչեց քաղաք:

Ասում էին, քեռին պատմել էր, թե թոել է ծովի վրայով: Քարտեզից հասկացողները դա համարեցին Կասպից ծովը: Եվ մարդ փշաքաղվում էր, պատկերացնելով անհայտ անդունդներ, վխտացող ուրուներով ծմակներ, սառը և մութ ծով... «Ձիուն խփում է, ձին ետ-ետ է գնում... Ակունքավարը թղթակցին ասում է՝ իջնեմ տեսնեմ ինչ է եղել... Մո՛րթ, մութ, ձեռքդ չես տեսնում... Ասում է՝ իջնեմ տեսնեմ ինչ է եղել... Այս խոսքն է լինում, մի ճիշ ու լո՛ւռ, լուռ... Մեկ էլ՝ անհայտ ժամանակ հետո մի խուլ թմիոց է լսվում ու էլի լո՛ւռ, մութ»:

Միայն թե մեկը սիրտ արավ ասել.– Ախար, ինչքան ես գիտեմ, նրա քեռին լուսնոտ չի եղել:– Ասողը քեռին էր, որ գերանդի էր ծեծում և, մութը ձեռքից կախ, շվարել էր:– Քեռին ես եմ, ինչքան հիշում եմ, ինչքան ուզում եմ հիշել, ես այդպիսի բան արած չկամ, թոած չկամ... Մեկ-մեկ երագի մեջ երեխա ժամանակ եղել է, պատահել է՝ էդ է, էլ չկամ, թոած չկամ: Գիքորի հետ եք շփոթում: Գիքորը մեծամտացել էր, թռչում էր, հետո տեսավ թռչելուց լավը գետնին տոտիկ-տոտիկ մանգալն է՝ էնիք արավ, բուժվեց: Գիքորը հարևանն է, քեռին չի, քեռին ես եմ:– Եվ նա որպես ապացույց իր քաջատողջության՝ շարունակեց ծեծել գերանդին. գրնգ, գրնգ, գրնգ...

Բարձրացավ միահամուտ քրքիշ: Այդ քրքիշով Պավլեն ետ եկավ ընկերների համար, դարձավ մածուն ուտող, շատ քնող, ծանրախոս ու լավ հնձող Պավլե:

– Այ թե, հա՛...

– Այ տղա, Պավլեից թռչող չի լինի: Նա ալարում է տեղից վեր կենա՝ թռչե՛լ...

– Երանի Պավլենին, ուր որ է, բայց լա՛վ քնած կլինի:

Եվ նրանք նայում էին իրենց մտքում իրենց համար վերագտած

Պավլենին, ֆշթացնում էին՝ հո՛ւշթ, հո՛ւշթ, հո՛ւշթ, գլխարկներ շարտեցին դեպի փալանը, որ, խոտերի մեջ, պառկած մարդու կոնքի պես ցցվել էր և, նույնիսկ, կարծես, վեր ու վար էր անում քնած մարդու շնչատությանը:

Մինչդեռ իսկական Պավլեն, կոճղի պես հաստ ու փայտ, չճոճվող, գերանդին ուսին հայտնվեց երկու օր հետո:

– Ո՛րոտու...

– Կասալից ծովը հնձե՛լ է:

– Քանի՞ շուն ես սրտաճաք արել:

– Պավլե-Պրժնալսկի-Կասալիյսկի:

– Եզո՛րով...

– Կինո-կինո՝ Պավլեն է: Պրժնալսկին ի՞նչ կինո էր: Երկրի չափ-սերը ճշտում է Պավլեն: – Ի՞նչ էր եղել, Պավլե: Պավլենին գետամեջցի հնձվորները գողացել էին:

– Գյուղից դուրս եկա, մտա ձոր, որ բարձրանամ բլուր՝ մեկը գլխիս պարկ հագցրեց: Ձեռոտոտ կապեցին, զցեցին ձիու վրա: «Հայդա, գնացինք»: Գնացինք՝ գնացինք, ի՞նչ անեի: Բայց շունչս կտրվում է. փորիս վրա գցել են թամբին, խուրջինի պես, իմ շնչից երեսս տաքացել վառվում է, աչքերս դուրս են պրծնում: Ասել է թե տեղս անհարմար է: Իսկ իրենցը հարմար է, երգելով են գնում: Շարժվում եմ ինչքան կարողանում եմ, բայց դե պարկի մեջ կապածն ինչ է շարժվելու: Շանորդիներն էլ էնպես պինդ են ձգել կապերը, ասես խոտ եմ, դարման եմ: Թոկերն էլ՝ ոլորած բամբակ: Մեկն ասում է. «Գաբրիել հրեշտակապետ, ուրեմն ընկերոջ տեղը նեղ է, որ շարժվում է»: Ես դրանից ավելի եմ շարժվում ու ականջ եմ դնում: «Հրեշտակներ, ասում է հրեշտակապետս, դրախտի ճանապարհը ծանր է, բայց դրախտի ճանապարհ է: Իսկ մենք, ուրեմն, դժոխք ենք սարքել ընկերոջ համար. հանել տոպրակը, բայց աչքերը կապած պահել, թե չէ դրանք շուտ են կարոտում իրենց կանանց»:

Աչքերս կապում են, ոտքերս արձակում, նստեցնում են ձին ու հա՛յդա: Ձեռքերս, ճիշտ է, մեջքիս կապած են, ու ոտքերս էլ ձիու փորատակով են իրար կապած, բայց դե հիմա մարդավարի է, գերմանացի գեներալի պես չի: Այսպես մի քիչ հանգստանում եմ, շունչս տեղն է գալիս, որ բերանս բացում եմ... Հասկանալի է, առաջին հերթին մի լավ շուլալում եմ հրեշտակապետիս, հրեշտակներին ու

տիկին հրեշտակներին: Շուրջալույս էմ ու իմ ձայնին ականջ դնում: Մեղքս ինչ թաքցնեմ, երբ տիկին հրեշտակներին էմ շուրջալույս, ինձ հատկապես է դուր գալիս ու մի անգամ էլ էմ շոշափում...

Իսկ Գաբրիել քեռիս ասում է.— Պավլեի կինը հղի է, ուրեմն ձեռք չի տալիս այդ տեսակետից, Պավլեն չի աշխատում, գլուխ է պահում, դրա համար էլ տիկին հրեշտակներին երկու անգամ հայիոյեց: Մենք Պավլեին կաշխատեցնենք, կդառնա քաղաքավար մարդ, իշին քեռի կասի, հրեշտակուհիներից էլ ներողություն կխնդրի:

– Ի՞նչ աշխատանք, ասում եմ:

– Հունձ, ասում է: Լսել ենք, ասում է, որ լավ հնձվոր ես, բայց դեռ չենք տեսել: Ձեռ է առնում շան տղեն, Քաջ Նազարի պես ես, ասում է:

– Հնձվորի ձեռքերը կապո՞ւմ են, ասում եմ: Ստրուկներինը կա-պում էին, ասում եմ, դրա համար էլ գործն առաջ չէր գնում, տավարը մնում էր սոված:

– Տնտեսագետ է, ասում է: Լավ է. և երեխաներ է պահում, քանի՞

երեխա ունես, Պավլե, և հայրենական պատերազմին է մասնակցել ու դպրոցն է կիսատ թողել, և համբավավոր հնձվոր է ու խելոք է, ասում է:

Այդտեղ ես գլխի եմ ընկնում, որ հրեշտակապետս անասնաբույժն է: Ասում եմ.— Իհարկե, հարկավոր է լավ իմանալ և հնձի լեզուն ու երեխաներին լավ պահել, և տնտեսագիտությունը չմոռանալ: Ես հո Գետամեջի անասնաբույժը չե՞մ, որ անգրագետ-անգրագետ, մի համալսարանի թղթով՝ գամ տավար ջարդեմ ֆերմաներում: Դուք միգուցե ճանաչելի՞ս լինեք այդ մարդուն, Գաբրիել հրեշտակապետ:

– Չէ, չեմ ճանաչում, ասում է: Երկնքում միայն լավ հնձվորներին ենք ճանաչում:

– Շատ տավար մարդ է, ասում եմ:

– Ի՞նչ է նշանակում տավար, հրեշտակներ, թարգմանեք այդ մար-

դու լեզուն:

– Էշ, ձի, կով, եզ, Պավլե, գոմեշ, տե՛ր, վրա-վրա ասում է մեկը. դա էլ ո՞վ է՝ Մուկուշի Ռադիոն է:

– Իսկապե՞ս տավար մարդ է անասնաբույժը, Պավլե՛,– հարցնում է հրեշտակապետը:

– Իսկապե՛ս: Տոպրակը գլխին քաշես ու տուր թե կտաս քամակին՝ այդ տեսակ մարդ է:

Մուկուշենց Ռադիոն հարցնում է.

– Դու նրան ճանաչո՞ւմ ես:

– Ո՞նց չէ, ասում եմ, կնոջն էլ եմ ճանաչում. փչացածի մեկն է: Մի օր սարի ճամփին կպել էր ինձ, պոկ չէր գալիս, ասացի՝ գլխիցս ռադ եղիր, մարդդ կիմանա, տավար ծախելիս կլինեմ՝ տեղեկանք չի տա պիտանիության մասին:

Հոհում եմ, հետո մի հրեշտակ, վայ թե ուսանողներից էր, ասում է.

– Ախար նա ամուսնացած չի, Պավլե:

– Դո՞ւ ինչու ես մեշ ընկնում, ասում եմ, վայ թե մորքուրդ է եղել:

Ասում են.– Մենք քեզ աշխատեցնելու էինք մեկ հատիկ օր, փորձի համար: Որ բամբասկոտ ես՝ դարձնում ենք երկու:

Ասում են.– Կաշխատենք, ոչինչ, մենք աշխատանքից փախչող չենք, բայց ձեռքերիս կապը քանդեցեք. գլուխս քոր է գալիս, կապերն էլ կտրում են:

Քանդում են, ձեռներս ձգնգում եմ՝ թը՛խկ, քանդողին:

– Վահ, ասում է, ինչ ծանր ձեռ ունես. եթե ձին ատամներս քացով թափած չէր եղել՝ դու էիր թափելու: Քացու ուժ ունես:

Իսկ հրեշտակապետս կարգադրում է.– Անկարգության համար՝ երեք օր:

– Հրեշտակապետ ջան, ասում եմ, արի ես քո ծնոտը տեղահան անեմ, դարձրեք չորս օր:

Գալիս է:– Եկել եմ, խփիր, ասում է: Ձեռքս վրա եմ բերում՝ տախտականման մի բանի է կաշում, ու հռհռում եմ: Սապոզն էր դեմ արել շան տղեն:

– Հիմար, ասում եմ, չի կարելի կույրին խաբել: Խաբելու համար՝ ոչ մի օր:

Համաձայնում եմ ու շվարում: Գնում ենք, շներ են հաշում, գալիս են ձիուց իջեցնում, աչքերիս կապը քանդում եմ:

Կապը քանդում եմ, ի՛նչ տեսնեմ. Գետամեջի խոտհարքները: Հովը մեջը գնում ու գալիս է: Կանա՛չ... Արտի պես ալիք-ալիք գնում է: Կարծես նավ լինի, ծով լինի, նավի վրա ծովում օրորվելիս լինես: Գլուխս թեթև՝ պտտվում է...

Նայում եմ խոտհարքներին ու ասում.

– Լավ, տղերք, մեզ մոտ չհնձեմ՝ Էստեղ հնձեմ, ինձ համար մեկ է:

Էստեղ էլ է աշխօր, Էստեղ էլ:

Լավ հնձվորներ շատ ունեն: Անասնաբույժն ինձ համարյա առաջկտրուկ էր անում, բայց հետո հոգնեց: Առաջին օրը չափ էինք մտնում, հետո հանգիստ աշխատեցինք: Չափ մտնելով հունձ չի լինի: Լավ տղերք եմ: Էնպես, մեջտեղնին էին գցել ինձ: Հրացան էլ ունեին մոտները, աղ լցրած: Ով հանգստանալիս էր լինում՝ հրացանը գոգին պահում էր. իբր թե գերի եմ: Ջրթափեքի էլ որ գնալիս էի լինում, մեկը հրացանով հետս գալիս էր, կանգնում էր մի քիչ հեռու և շուտ-շուտ կանչում. «Էդ ո՞ւմ հաշվին ես Էդքան երկար անում»:

Հա, ասում էին մեր նախագահին գողանալու են՝ մի տասն օր իրենց կառավարի: Ասում եմ՝ իսկ չե՞ք վախենում Էդ տասն օրում կարգադրի թե՛ Գետամեջի խոտհարքներն՝ Անտառամեջին: Ասում եմ՝ կասենք «հրամայիր, որ այդ խոտհարքներին համապատասխան գլխաքանակով անասուն էլ հանձնվի

Անտառամեջին»։ Ղեկավարները սիրում են հրամայել՝ կհրամայի, իսկ
խոտհարքները հանձնել ոչխարի համապատասխան գլխաքանակով՝ այդ նույնն
է թե չհանձնել։